

Спеціалізованій вченій раді ДФ 11.051.021
з правом прийняття до розгляду та проведення
разового захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії
у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса
м. Вінниця, вул.600-річчя, 21

ВІДГУК

офіційного опонента д.ю.н., професора Жаровської Ірини Мирославівни на дисертацію Загороднюка Андрія Григоровича «Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право»

Вивчення тексту поданої на захист дисертації, автореферату і наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, надає підстав зробити наступні висновки.

Актуальність і значущість обраної теми дисертаційного дослідження. Серед актуальних теоретичних і практичних проблем реалізації прав людини і громадянина особливо важливим є питання чіткого правового регулювання конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації, під час яких можна висловити свої погляди на важливі питання життя держави та суспільства. Ця проблема набула в Україні особливої актуальності через численні акції протесту, які неодноразово відбувалися в Україні («Революція на граніті», акції «Україна без Кучми», Помаранчева революція, Революція Гідності і т.і.), але і дотепер правове регулювання досліджуваного права розвивається неоднорідно і залежить від соціально-політичної ситуації в країні, а прогалина, яку тривалий час законодавець намагався заповнити шляхом прийняття відповідного закону, призвела до того, що низка підзаконних нормативних актів, ухвалених у різні роки, не відповідають вимогам Конституції і суперечать один одному. У

цьому контексті тема дисертаційного дослідження А.Г.Загороднюка є вдалим вибором, має беззаперечну актуальність і суттєве значення як у теоретичному аспекті – для розвитку вітчизняної науки конституційного, муніципального права, так і з практичної точки зору – для розробки пропозицій з удосконалення конституційно-правового регулювання права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації та механізму його реалізації.

Тема дисертації узгоджується з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації А.Г.Загороднюка дає підстави стверджувати, що підхід дисертанта до конституційно-правового дослідження конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю. Варто відзначити структурованість роботи, логічність викладу наукового матеріалу, що дозволили розробити цілісну концепцію теоретичних і конституційно-правових засад права на збори, мітинги, походи і демонстрації, раціонально поєднати розробку як доктринальних, так і прикладних аспектів досліджуваної проблематики, сформулювати низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій.

Цьому сприяло чітке визначення мети, об'єкту та предмету дослідження, які сформульовані методологічно коректно і науково виважено. Завдання дослідження є цілком виправданими і досить повно охоплюють заявлену тематику, відповідають науковій спеціальності.

Методологічна база дисертації є цілком сучасною, ефективною й адекватною поставленим цілям і задачам дослідження. Її становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових

методів. Особливості предмету дисертації обумовили широке використання системно-структурного, системно-функціонального, формально-юридичного, порівняльно-правового методів. Текст роботи переконливо доводить володіння дисертантом також і спеціально-науковими методами дослідження.

Структура дисертації, її зміст свідчать про логічність і завершеність, комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, системність та послідовність у висвітленні проблем, що стосуються об'єкта дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальна характеристика змісту дисертаційного дослідження. За змістом матеріали дисертації розміщено у логічній послідовності, із необхідним відображенням відповідних положень у вступі, викладом ідей, узагальнень, аргументів в основному тексті та висновках до окремих розділів та дисертаційної роботи в цілому.

Обрана структура роботи дозволила у першому розділі надати ґрунтовну теоретико-правову характеристику конституційному праву громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації, зокрема: визначити ознаки досліджуваного права; запропонувати новий термін «право на мирні публічні зібрання» як узагальнюючого поняття щодо всіх організаційних форм зібрань; визначити сутність та зміст конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації; з'ясувати співвідношення та взаємопов'язаність права на мирні публічні зібрання з іншими конституційними правами та свободами (с.14-51); провести історико-правовий аналіз еволюції досліджуваного права в контексті нормативно-правової регламентації порядку організації і проведення зазначених заходів (с. 52-66); проаналізувати міжнародно-правові стандарти права на мирні зібрання з виокремленням їх ознак та визначенням поняття (с. 66-85).

Цікавим і важливим для визначення перспектив розвитку конституційно-правового регулювання права на збори, мітинги, походи і

демонстрації стало дослідження у другому розділі дисертації механізму реалізації зазначеного права у його правовому та практичному аспектах. Дисертантом проведений аналіз поняття і структури механізму реалізації досліджуваного права з виокремленням загальних і спеціальних елементів структури механізму реалізації права на мирні публічні зібрання (с. 89-112); надана розгорнута характеристика та піддана аналізу система нормативно-правового механізму регулювання реалізації права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації (с. 112-130); досліджена проблематика інституційно-правового механізму реалізації права на мирні публічні зібрання, зокрема, зосереджено увагу в межах дослідження на ролі судових органів у реалізації права на мирні публічні зібрання (с.130-165); проаналізований стан правового регулювання реалізації права на збори, мітинги, походи і демонстрації та запропоновано напрямки його удосконалення (с. 165-184).

Всі розділи дисертації та робота в цілому завершують логічні, продумані, обгрунтовані і аргументовані висновки.

Наукові положення та висновки дисертант обгрунтовує, використовуючи значну джерельну базу (305 найменувань). Емпіричну основу дослідження склали практика судових органів, органів конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах, Європейського суду з прав людини з питань свободи зібрань, матеріали судової практики, статистичні й соціологічні дані за окремими аспектами в межах дослідження. Оригінальності та повноти дослідженню додає наведений наприкінці роботи цікавий та інформативний додаток з питань нормативного врегулювання права на збори, мітинги, походи і демонстрації, що підтверджує та унаочнює наукові положення та висновки дисертанта (с.224-252).

Наукова новизна одержаних результатів є безсумнівною і заперечень не викликає. Вона зумовлена насамперед тим, що у даній роботі вперше у вітчизняній науці представлено комплексну наукову розробку питань, що стосуються конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і

демонстрації в контексті механізму його реалізації, яку здійснено із врахуванням теоретичної складової та практичного виміру; визначено перспективи удосконалення правового регулювання реалізації права на збори, мітинги, походи і демонстрації, обгрунтовано низку концептуальних питань, теоретичних положень, висновків, а також практичних рекомендацій.

Проведений аналіз дисертаційного дослідження А.Г.Загороднюка свідчить, що **до найбільш значущих, тих, що мають елементи наукової новизни, належать такі її положення.**

Слід відмітити послідовний підхід автора до розробки цілісного розуміння поняття «право на мирні публічні зібрання». Починаючи з обгрунтування необхідності та доцільності його застосування як узагальнюючого поняття щодо всіх організаційних форм зібрань (с.16-20) та з врахуванням змісту досліджуваного права (с.20-33), ним опрацьовуються теоретичні та правові аспекти впровадження нової дефініції.

Саме з позицій концептуальних засад щодо свободи зібрань наводиться авторське визначення права на мирні публічні зібрання (с.50).

Проведений аналіз історії розвитку інституту права на мирні зібрання дозволив виявити певний взаємозв'язок між особливостями державного і суспільного устрою в конкретному історичному періоді і генезою конституційно-правового і законодавчого регулювання зібрань, що характеризується сукупністю окремих етапів регулювання, для кожного з яких характерні особливі підходи до поняття, видів, порядку організації і проведення, рівням і прийомам правового регулювання, гарантіям та обмеженням прав і законних інтересів їх організаторів і учасників (с.52-62) та запропонувати авторську класифікацію способів нормативно-правової регламентації порядку організації і проведення мирних публічних зібрань, виокремивши наступні етапи: а) ситуаційний; б) дозвіл/заборона; в) повідомлення й погодження; г) явочний порядок (с.66). При цьому вважаємо, що запропонована систематизація має не тільки дослідницьке значення, але й вихід у практичну площину з огляду на формулювання

дисертантом положень, які мають бути представлені у спеціальну законі про право на мирні публічні зібрання.

Аналіз міжнародно-правових стандартів права на свободу мирних зібрань дозволив виявити ознаки стандартів саме права на мирні публічні зібрання (с.73-84) та сформулювати авторське визначення міжнародно-правових стандартів права на мирні публічні зібрання (с. 88).

Побудоване на ґрунтовному аналізі поняття «механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина» (с.92-110) дослідження механізму реалізації права на мирні публічні зібрання надало дисертанту можливості запропонувати авторське визначення механізму реалізації права на мирні публічні зібрання та по-новому визначити структуру механізму реалізації досліджуваного права як поєднання загальних та спеціальних його елементів, зокрема, зробити висновок, що до загальних елементів механізму реалізації права на мирні публічні зібрання належать політичні, економічні, організаційні та умови іншого порядку, які надають реальну можливість здійснити право, а також правова культура і правосвідомість, а спеціальні елементи структури представлені двома групами: нормативно-правовим механізмом реалізації досліджуваного права та інституційно-правовим механізмом реалізації права на мирні публічні зібрання (с.112).

Слід підтримати позицію автора щодо предмету законодавчого регулювання свободи мирних публічних зібрань в Україні (с.128-130; 187) та обґрунтування необхідності до прийняття закону про мирні публічні зібрання вирішити питання щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (Розділ II. Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність) стосовно визначення критеріїв відповідальності осіб, які організували або брали участь в мирному публічному зібранні; чітко визначити коло суб'єктів, щодо яких варто встановити адміністративну відповідальність (с.192).

Особливо переконливо виглядають наукові розробки дисертантом щодо визначення кола питань, які слід враховувати судами та суддями під час розгляду справ, пов'язаних з правом на мирні публічні зібрання (с.191).

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження А.Г. Загороднюка викладена у тринадцяти пунктах, які достатньо виважено згруповані у категорії «вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку». Положення наукової новизни відповідають визначеним завданням дослідження і вдало кореспондуються із загальними висновками дисертації.

В цілому слід відмітити, що дисертація А.Г. Загороднюка виконана на високому науковому рівні, має значний ступінь наукової новизни, ключові проблеми предмету дослідження автором сформульовані, наукові положення характеризуються належним ступенем достовірності, а отримані науково обґрунтовані результати у своїй сукупності розв'язують важливе наукове значення.

Основні результати дослідження А.Г. Загороднюка знайшли відображення у 4 наукових статтях, 2 з яких розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, та тезах 4 доповідей на науково-практичних конференціях.

Анотація відображає основні положення дисертаційного дослідження, зміст її написаний державною мовою і в частині викладу загальної характеристики і основного змісту роботи в цілому є ідентичним тесту дисертації.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у науково-дослідних цілях (для подальшого дослідження права на збори, мітинги, походи і демонстрації), у правотворчій діяльності (при вдосконаленні конституційного і галузевого законодавства), правозастосовній практиці, у тому числі, під час розгляду розгляду справ, пов'язаних з правом на мирні зібрання, у навчальному процесі (при

викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Порівняльно-конституційне право», «Муніципальне право»).

Разом з тим, як і будь-яка інша самостійна, оригінальна дослідницька робота, присвячена вельми актуальній з теоретичної та практичної точок зору проблематиці, дисертація А.Г. Загороднюка викликає певні зауваження, що потребують додаткової аргументації, а також необхідність звернути увагу на деякі недоліки, дискусійні положення, які можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях автора.

1. Потребує розширеного тлумачення позиція автора щодо обов'язкового зв'язку права на мирні зібрання до громадянства. У дисертації вказано *«необхідне ст.39 Конституції України викласти у наступній редакції: «Громадяни мають право збиратися і проводити мирні публічні зібрання» (ст.20).* Отож видається, що особи, які не мають юридично визначеного зв'язку з державою через інститут громадянства не можуть бути учасниками таких рухів. Така позиція є не цілком мотивованою в глобалізованому суспільстві де наразі такі поняття як громадянство в класичному розумінні, і навіть суверенітет держави отримують трансформовані форми. Варто розуміти, що людина, а не громадянин є активним суб'єктом суспільства, створюючи обставини й умови для життя в цілому, має природне право впливати на проблеми, які мають соціальну чи колективну значимість. Автор в подальшому сам заперечує висловлену позицію, вказавши, що *«така позиція такий підхід протирічить міжнародним стандартам у сфері прав людини і свідчить про ознаки певної дискримінації загальновизнаного права на мирні зібрання» (ст. 24).*

2. З дисертації незрозуміло з якого віку особа може реалізовувати досліджуване право. Автором зазначено, що *«єдиною перешкодою, що стоїть на шляху активного практичного користування цим правом, є вік людини» (ст.24).* Це питання має також практичну проблематику, адже ми можемо нині спостерігати прояви активності дітей у багатьох рухах, зокрема екологічні протести у Швеції, а згодом у всій Європі (2019 р.), політичні

мітинги за чесні вибори в Білорусії (2020 р), політичні акції «Він нам не цар» в Росії (2018 р.) тощо. Потребує пояснення не тільки вік дитини, але й в яких видах заходів вона має право брати участь, що слід вважати діяльність щодо втягування неповнолітнього у протесту діяльність і чи може вона визначатися поза законом, як це унормовано в деяких національних законодавствах.

3. Позитивно оцінюючи широкий аналіз рішень ЕСПЛ щодо права на мирні збори, все ж звернемо уваги, що такі прецеденти діють тільки як частина національного законодавства. З метою демонстрації прикладів рішень національних органів публічної влади потрібно було звернутися до української адміністративної та судової практики. Це дало б можливість відповісти на питання: чи мають системний характер випадки перебільшення посадовими особами своїх повноважень, порушення прав і свобод громадян, застосування тиску та сили представниками правоохоронних органів щодо учасників та організаторів масових зібрань? Вказане б значно збагатило дослідження та надало їй практичної цінності, продемонструвало б узагальнення усталеної практики органів державної влади та місцевого самоврядування, що склалася в нашій державі. Також цікавою була б статистика успішності оскарження в судді заборон та інших рішень, дій органів влади, що обмежують або порушують свободу мирних зборів.

4. В умовах військової агресії Російської Федерації проти України, окупації частини територій Луганської та Донецької областей, анексії АР Крим, не можна оминати увагою ті акції, що маскуючись під мирні зібрання з метою відстоювання прав, інтересів та свобод громадян, насправді становлять загрози громадському порядку, національній безпеці. Особливо, якщо в ході таких акцій політико-ідеологічна, соціально-економічна риторика підміняє нагальність подолання масиву проблем, пов'язаних із військовою агресією, оскільки зберігається висока ймовірність провокацій, штучного конструювання конфліктів та протистоянь на будь-якому ґрунті, погіршення криміногенної ситуації. Висвітлення цих проблем стало б

визначальним аспектом при розмежуванні легітимної мети політичної активності та проявами зловживанням громадського права.

Загалом, дисертація Загороднюка Андрія Григоровича «Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для правничої науки та правозастосовної практики, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167) а її автор – Загороднюк Андрій Григорович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Інституту права, психології та
інноваційної освіти Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

 I. М. Жаровська

Підпис Жаровської І.М. засвідчую

Вчений секретар

Національного університету «Львівська політехніка»

к.т.н., доцент

Р.Б. Брилинський